

ruimte *in* regels

HANDVATTEN VOOR GOED
EN INNOVATIEF ONDERWIJS
MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Toezicht op het mbo	8
3	Kwalificaties en keuzedelen	14
4	De praktijkcomponent van de beroepsopleiding	22
5	Toelatingsrecht	28
6	Onderwijstijd	36
7	Examinering en diplomering	44
8	Bekostiging	56
	Begrippenlijst	64
	Wilt u meer weten?	68

Inleiding

Natuurlijk zijn er regels. Maar die regels zijn juist bedoeld om kaders te bieden waarbinnen kwalitatief goed en innovatief onderwijs verzorgd kan worden.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

‘Ruimte in regels’. Het klinkt tegenstrijdig, maar is dat niet. De wet- en regelgeving voor het mbo-onderwijs laat ruimte aan de mbo-school én de docent om het onderwijs in te richten zoals zij dat goed vinden. Om meer duidelijkheid te geven over deze ruimte is besloten om te komen met de brochure die voor u ligt.

We zijn de afgelopen periode met docenten en andere onderwijsprofessionals in gesprek gegaan over wat zij van deze brochure verwachten. Daaruit blijkt dat onderwijsprofessionals in het mbo meer inzicht willen in de kaders die wet- en regelgeving stelt en de ruimte die er is om zelf invulling te geven aan het onderwijs. Wet- en regelgeving laat vaak ruimte over voor invulling en is juist niet bedoeld om alles dicht te regelen. Veel docenten vinden echter dat hun mbo-school ‘aan de veilige kant’ gaat zitten bij de invulling van de ruimte die er is, waarmee niet altijd wordt bijgedragen aan de doelen van het mbo. Dat is niet nodig, vinden zowel het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) als de Inspectie van het Onderwijs (inspectie). Wij hopen dan ook dat u als docent op basis van deze brochure of vanuit uzelf een goed gesprek hierover aanwakkert binnen uw team en school!

Deze brochure is tot stand gekomen door samenwerking tussen het ministerie van OCW, de inspectie, de MBO Raad, de NRTO, het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering, de beroepsvereniging voor mbo-opleiders (BVMBO) en de Algemene Onderwijsbond (AOB). Om de vragen over wet- en regelgeving op te halen hebben wij gesproken door heel Nederland met meer dan 150 docenten, instructeurs en beleidsmedewerkers. De vragen die in de brochure terecht zijn gekomen, zijn de vragen die vaak werden gesteld of sterk werden herkend door de aanwezige docenten.

We zijn ons ervan bewust dat we in deze brochure niet alle mogelijke vragen beantwoorden en dat wet- en regelgeving niet stilstaat. Achteraan in de brochure vindt u dan ook tips.

Eén lijstje voor als u meer informatie zoekt en één lijstje met manieren om laagdrempelig op de hoogte te blijven van veranderingen in de wet- en regelgeving.

De gesprekken met docenten hierover waren zeer verhelderend voor ons. We blijven daarom graag met u in gesprek. Bijvoorbeeld via de Praktijkspiegel, een evenement dat twee keer per jaar plaatsvindt, waarbij het ministerie van OCW graag met geïnteresseerde docenten in gesprek gaat over actuele beleidsdilemma's. Ook hierover vindt u achterin deze brochure meer informatie.

Andere lijnen 'ruimte in regels' mbo

Na lancering van deze brochure gaat het ministerie van OCW samen met docenten een instrument ontwikkelen dat docenten helpt bij het voeren van een gesprek met collega's over de wijze waarop zij de wet- en regelgeving toepassen op hun eigen onderwijs. Dit wordt dus een meer 'interactief' instrument, waarbij de brochure als naslagwerk kan fungeren.

Tevens is in het Bestuursakkoord mbo¹ aangekondigd dat er een brigade komt. De brigade is een gezamenlijk initiatief van de MBO Raad en het ministerie van OCW. Het doel van de brigade is dat scholen meer dan nu het geval is, de ruimte gaan nemen voor het vernieuwen van het onderwijs, zich minder laten remmen door belemmerende regels en deze regels aan de kaak stellen. Op dit moment wordt door de MBO Raad en het ministerie van OCW gewerkt aan de aanpak en de werkwijze van de brigade. Zowel het 'interactief' instrument als de brigade verschijnen naar verwachting in het schooljaar 2018-2019.

Leeswijzer

De brochure start met een beknopte uitleg over het toezicht. Daarna is de brochure ingedeeld in verschillende thema's. Per thema starten we met een inleiding over waarom dit thema relevant is. Daarna staan er vragen van docenten die we hebben opgehaald, met een antwoord. Er is ook aandacht voor welke regelgeving er wél is. Daarmee willen we u niet het gevoel geven dat alles is dicht geregeld, maar juist inzicht geven in de randvoorwaarden en daarmee de ruimte voor eigen keuzes en initiatieven. We geven hier dan ook geen voorbeelden van manieren waarop iets 'innovatief' geregeld kan worden. Er is namelijk altijd meer dan één manier, afhankelijk van de (regionale) situatie en visie van de opleiding en mbo-school. Bovendien willen we niet de indruk wekken dat die manier de enige is of het beste is. U als onderwijsprofessional, met uw onderwijsteam, kunt zelf het beste inschatten wat bij uw onderwijs en studenten past en dat als uitgangspunt gebruiken. U kent de situatie namelijk als geen ander. De regelgeving kan dan een toetsingskader zijn in plaats van richtinggevend.

Uitgangspunt voor de teksten in deze brochure is het bekostigd onderwijs. Veel daarvan is echter ook van toepassing op het niet-bekostigd onderwijs. We hebben in de tekst vermeld wanneer die niet van toepassing is op het niet-bekostigd onderwijs.

¹ Het bestuursakkoord is in het voorjaar van 2018 gesloten tussen de minister van OCW en de MBO Raad. Hierin zijn afspraken gemaakt over de invulling van aangekondigde maatregelen uit het Regeerakkoord en hoe het toekomstige mbo eruit ziet. U kunt het bestuursakkoord vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/02/07/bestuursakkoord-mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef>

“

Wat ik richting het onderwijs graag benadruk is: benut de ruimte die je in je eigen regio hebt om samenwerking aan te gaan en meer maatwerk in het onderwijs te ontwikkelen. Men kan meer dan voorheen samen met partners naar eigen inzicht en behoefte meer vorm en flexibiliteit in het vakmanschapsonderwijs aanbrengen. Dat vraagt kennis en kunde van het eigen vak maar ook durf en inzet.

Inge Vossenaar, directeur beleidsdirectie MBO, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Toezicht op het mbo

Het is onze taak de onderwijskwaliteit te waarborgen en te stimuleren. Maar instellingen zijn eigenaar van de onderwijskwaliteit.

Monique Vogelzang, inspecteur-generaal van het onderwijs, in Backstage, nr 26

De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs in Nederland, en dus ook op het mbo-onderwijs. Zij bezoekt elk mbo-bestuur ten minste eens in de vier jaar. In dat vierjaarlijks onderzoek doet zij uitspraken over de kwaliteitszorg en het financieel beheer van het bestuur en de onderwijs- en examenkwaliteit van een deel van de opleidingen.

Het motto van de inspectie hierbij is: minder toezicht waar het kan, meer waar het moet. Als de basiskwaliteit in orde is, vindt de inspectie het meestal niet nodig om op detailniveau na te gaan of de opleiding aan alle wettelijke eisen voldoet. Als er echter twijfel is over deze kwaliteit, bijvoorbeeld omdat de onderwijsresultaten achterblijven of studenten ontevreden zijn dan is dat vaak aanleiding om wel verder te kijken tijdens het onderzoek.

De inspectie vraagt de mbo-school om bepaalde informatie aan te leveren. Daarbij sluit de inspectie aan op de wijze waarop de mbo-school is georganiseerd. Als informatie niet op papier of digitaal beschikbaar is, zal deze informatie tijdens gesprekken mondeling opgevraagd worden. Dus het is niet nodig om speciaal voor de inspectie zaken op schrift te stellen. De school neemt hierin het voortouw. Het kan zijn dat het bestuur hiervoor een bijdrage vraagt van een docent (of team). Daarnaast heeft de inspectie al eigen gegevens over de school.² Op basis hiervan wordt bepaald wat het uiteindelijke onderzoeksprogramma wordt en welke onderwerpen aan bod komen tijdens het bezoek. Tijdens het inspectiebezoek worden onder meer lessen bezocht en spreken de inspecteurs met een aantal docenten. Soms denken docenten dat ze van alles

² De inspectie gebruikt cijfers die zij krijgt van de Dienst Uitvoering Onderwijs en openbare gegevens zoals de resultaten van de JOB-enquête over studenttevredenheid en het Centraal Bureau van Statistiek. Ook zijn mbo-scholen verplicht bepaalde cijfers aan te leveren.

moeten vastleggen speciaal voor de inspectie. Dit is echter niet zo! Deze brochure helpt in kaart brengen wat volgens wet- en regelgeving echt nodig is.

Soorten onderzoek

Tijdens het vierjaarlijks onderzoek vindt onderzoek op twee niveaus plaats: op het niveau van het bestuur en op het niveau van de opleidingen. Op het niveau van de opleidingen zijn er verschillende typen onderzoek:

- Verificatieonderzoek
- Onderzoek naar risico-opleidingen
- Onderzoek naar goede opleidingen
- Stelselonderzoeken
- Herstelonderzoeken.

De inspectie doet altijd **verificatieonderzoek**. Dit gebruikt ze om vast te stellen of de informatie van het bestuur juist is en of haar sturing op kwaliteit werkt.

Indien nodig doet de inspectie ook **onderzoek naar risico-opleidingen**. Dat is onderzoek bij opleidingen waar signalen zijn dat er mogelijk iets aan de hand is met de kwaliteit.

Verder kan de inspectie op verzoek van de mbo-school **onderzoek naar goede opleidingen** doen, dus onderzoeken of een opleiding de waardering 'goed' verdient.

Tegelijkertijd met deze onderzoeken voert de inspectie **stelselonderzoeken** uit ten behoeve van de jaarlijkse Staat van het Onderwijs.

Tot slot doet de inspectie **herstelonderzoeken**. Bij een herstelonderzoek onderzoekt de inspectie of eerder geconstateerde tekortkomingen zijn hersteld.

Meer informatie over deze verschillende typen onderzoek vindt u in het Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het mbo (hierna korten we dit af tot: onderzoekskader). U vindt de link achteraan dit hoofdstuk.

Wat onderzoekt de inspectie?

Het onderzoekskader omvat de volgende kwaliteitsgebieden:

- Onderwijsproces
- Examinering en diplomering
- Schoolklimaat
- Onderwijsresultaten
- Kwaliteitszorg en ambitie
- Financieel beheer

Deze kwaliteitsgebieden bestaan op hun beurt uit standaarden. Bij elk onderzoek kan de inspectie een selectie van kwaliteitsgebieden en/of standaarden maken. De inspectie onderzoekt dus niet altijd elk kwaliteitsgebied en elke standaard, maar kiest voor maatwerk.

Bij haar onderzoeken sluit de inspectie zoveel mogelijk aan bij de wijze waarop de mbo-school is georganiseerd en bij wat er speelt binnen de mbo-school. Tijdens een startgesprek wordt dit besproken met het bestuur. Daarna bepaalt de inspectie welke documenten van de mbo-school zinvol zijn voor het onderzoek. De vuistregel hierbij is dat er gebruik wordt gemaakt van de documenten die reeds aanwezig zijn binnen de mbo-school. Tijdens het onderzoek worden gesprekken gevoerd met diverse medewerkers en organen van de mbo-school. Het programma hiervoor stemt de inspectie af met de contactpersoon van de mbo-school.

We willen dat het bestuur en de opleidingen zich niet alleen herkennen in onze oordelen en waarderingen, maar ook aanknopingspunten zien om zich verder te ontwikkelen.

Esther Deursen, directeur Toezicht mbo, Inspectie van het Onderwijs

Zie voor meer informatie over de inspectie en haar werkwijze:

- Meer uitleg en een video over het vierjaarlijks onderzoek: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/middelbaar-beroepsonderwijs/toezicht-mbo/vierjaarlijks-onderzoek-mbo>
- De onderzoekskaders, onder andere van het mbo: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderzoekskaders>
- Veelgestelde vragen over het toezicht van de inspectie op het mbo: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/toezicht-mbo>

Het toezicht voor niet-bekostigde instellingen wijkt op sommige punten af van het toezicht voor bekostigde mbo-scholen. Meer informatie hierover is terug te vinden in het onderzoekskader.

Kwalificaties en keuzedelen

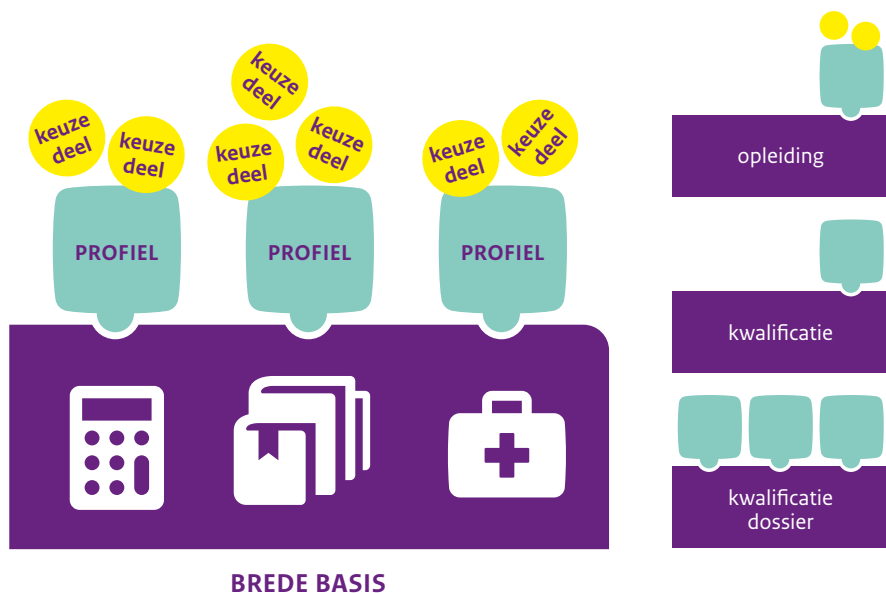

Met de introductie van de keuzedelen is een element in het mbo gekomen dat veel mogelijkheden biedt. Maar het zorgt ook voor veel nieuw werk op de mbo-scholen. Dit kan het moeilijk maken om iedere student voldoende keuze te bieden. Wij denken dat door bijvoorbeeld samenwerking tussen opleidingen of veel leren in de praktijk daar wel verlichting in is te brengen.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Met ingang van het studiejaar 2016/2017 is de herziene kwalificatiestructuur in werking getreden. Deze herziene kwalificatiestructuur biedt een samenhangend geheel van herkenbare en uitvoerbare kwalificaties die door vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en het beroepsonderwijs samen tot stand zijn gebracht.

Elke opleiding bestaat uit een basisdeel, een profieldeel en één of meerdere keuzedelen. Het profieldeel en het basisdeel in de mbo-opleiding vormen samen de kwalificatie. De kwalificatie beschrijft de eisen waaraan een student moet voldoen om het betreffende beroep uit te kunnen oefenen. Daarnaast volgt elke student keuzedelen. Keuzedelen zijn een verrijking van de kwalificatie. Keuzedelen vormen ongeveer vijftien procent van de totale mbo-opleiding. Dit geldt zowel voor bol- als bbl-opleidingen. Elke student kan keuzedelen kiezen die passen bij hem of haar, zodat dit deel van de opleiding flexibel is. De eisen voor de kwalificaties en de keuzedelen vormen samen de inhoudelijke basis van de opleiding en beschrijven waar een student aan moet voldoen voor het behalen van het diploma.

Op verschillende manieren is er ruimte voor uw inbreng. Het is mogelijk om u, via de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven (SBB), uit te spreken over de inhoud van kwalificaties. Verder zijn de kwalificaties vaak algemeen beschreven, zodat er ook ruimte is voor de doorvertaling naar **het onderwijsprogramma**. Verder is er bijvoorbeeld ruimte doordat de school zelf bepaalt hoe de keuzedelen georganiseerd worden. Zo kunt u samenwerken met andere opleidingen bij het aanbieden van keuzedelen, en ook zelf bepalen hoeveel uur een student aan een keuzedeel moet besteden. Daarnaast is er veel maatwerk voor de student mogelijk om hem een uitgebreid en passend aanbod aan keuzedelen te bieden.

In dit hoofdstuk gaan we in op de veel gestelde vragen van docenten over de keuzedelen en kwalificaties. Er zijn ook veel vragen gesteld over de examinering van de keuzedelen. Deze worden beantwoord in het hoofdstuk 'Examinering en diplomering'.

vraag > Hoe komen kwalificaties en keuzedelen tot stand?

antw. > De kwalificaties en keuzedelen worden ontworpen door en besproken in de sectorkamers van de SBB. Er zijn negen sectorkamers, zoals de sectorkamers 'Techniek en gebouwde omgeving', 'Zorg, welzijn en sport' en 'Handel'. Zij houden zich bezig met de inhoud van alle kwalificaties en keuzedelen die in hun sector vallen. Aan de sectorkamers nemen afgevaardigden van zowel het beroepsonderwijs als het relevante bedrijfsleven deel. De minister van OCW stelt de opleidingsdomeinen, kwalificatie(dossier)s en keuzedelen op advies van de SBB vast. Voor keuzedelen gebeurt dat vier keer per jaar, waardoor zo nodig snel ingespeeld kan worden op wijzigingen in de arbeidsmarkt. Inhoudelijk staat de SBB dus aan de basis van de inhoud van de kwalificaties en keuzedelen.

vraag > Kan ik invloed uitoefenen op de totstandkoming van kwalificaties en keuzedelen?

antw. > Het initiatief voor een kwalificatie en voor een keuzedeel kan komen van een sectorkamer of vanuit een mbo-school, bedrijf of brancheorganisatie. Ziet u mogelijkheden en hebt u een idee voor een kwalificatie of een keuzedeel, dan kunt u een voorstel bij de SBB doen.³ Dit kan ook voor het koppelen van een bestaand keuzedeel aan één of meer kwalificaties. Op de website van de SBB kunt u informatie vinden hierover voor zowel de kwalificaties als de keuzedelen. Ook vindt u op deze site nadere uitleg over de mogelijkheden en te volgen procedures.⁴

vraag > Hoeveel uur moet de student aan keuzedelen besteden?

antw. > De omvang van de keuzedeelverplichting wordt bepaald door de soort opleiding. Het onderwijs voor keuzedelen kan bestaan uit begeleide onderwijstijd (bot), beroepspraktijkvorming (bpv) en zelfstudie. De keuzedeelverplichting geeft de studielast aan van de keuzedelen per opleiding. Deze is als volgt:

Kwaliteit	Soort opleiding	Keuzedeelverplichting (studielast)
Niveau 1	Entreeopleiding	240 studiebelastingsuren
Niveau 2	Basisberoepsopleiding	480 studiebelastingsuren
Niveau 3	Vakopleiding	720 studiebelastingsuren
Niveau 4	Middenkaderopleiding 3 jaar	720 studiebelastingsuren
Niveau 4	Middenkaderopleiding >3 jaar	960 studiebelastingsuren
Niveau 4	Specialistenopleiding	240 studiebelastingsuren

De aangegeven studiebelastingsuren zijn een indicatie. Het is een richtlijn voor ontwikkelaars die de keuzedelen ontwikkelen, lesmaterialen maken en de opleiding inrichten. Het is geen norm voor het onderwijs. De vertaling naar onderwijs is de verantwoordelijkheid van de mbo-school. Dit geldt ook voor het programmeren en kunnen laten volgen van de keuzedelen over de jaren van de opleiding. Er is dus ruimte voor maatwerk.

Mbo-scholen hebben de mogelijkheid om af te wijken van de keuzedeelverplichting in het kader van persoonlijke, culturele of levensbeschouwelijke vorming. Als hier invulling aan wordt gegeven, mag de mbo-school 240 uur in mindering brengen op het aantal studiebelastingsuren in de keuzedeelverplichting. Door deze mogelijkheid tot afwijken kan een mbo-school met een christelijke grondslag in het onderwijsprogramma bijvoorbeeld aandacht besteden aan religie. Indien een mbo-school hiervan gebruik maakt, moet dit gemotiveerd worden aangegeven in het bestuursverslag. De entreeopleidingen en de specialistenopleidingen zijn van deze mogelijkheid uitgezonderd.

³ Dit kan via <https://www.s-bb.nl/onderwijs/kwalificeren-en-examineren/kwalificatiedossiers>

⁴ <https://www.s-bb.nl>

De studiebelastingen die voor keuzedelen staan, zijn geen norm voor de inrichting van het onderwijs. Het is aan het team om te bepalen hoe het onderwijs voor het keuzedeel wordt ingericht.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Mbo-scholen kunnen studenten bovendien de mogelijkheid bieden om extra keuzedelen te volgen náást de keuzedelen die vallen onder de keuzedeelverplichting van de opleiding. Ook hier is maatwerk dus zeker mogelijk.

vraag > Hoeveel keuze moeten we onze studenten bieden?

antw. > U kunt zelf uit het register keuzedelen kiezen welke keuzedelen u opneemt in het aanbod van de school. Daarbij geldt wel de zogenaamde ‘aanbodverplichting’. De aanbodverplichting voor scholen houdt in dat scholen studenten daadwerkelijk een keuze moeten bieden. Er moet dus iets te kiezen zijn voor de student. Dit betekent dat de student gedurende de opleiding ten minste een keuze moet kunnen maken tussen meerdere keuzedelen.

De mbo-school kan zelf bepalen of de student:

1. de keuze krijgt uit losse keuzedelen en/of;
2. ‘pakketten’ van keuzedelen kan kiezen (vaak configuraties genoemd).

De student en de mbo-school moeten in onderling overleg bepalen in welke volgorde de student de keuzedelen uit een ‘pakket’ doet. Dit blijft maatwerk en hangt samen met de programmeerbaarheid binnen een mbo-school.

Om de student maximale keuzevrijheid te bieden, kunnen mbo-scholen ook onderling afspraken maken over het ‘uitwisselen’ van studenten voor keuzedelen of het gezamenlijk aanbieden van keuzedelen.

vraag > Mag een student ook keuzedelen volgen die niet aan de kwalificatie zijn gekoppeld?

antw. > Studenten kunnen naast gekoppelde keuzedelen ook bij de mbo-school een verzoek indienen om een niet-gekoppeld keuzedeel te mogen volgen. Het moet dan wel gaan om een keuzedeel dat gekoppeld is aan een andere kwalificatie die door de mbo-school wordt aangeboden. De mbo-school moet de student over deze mogelijkheid informeren. De student kan bij een

dergelijk verzoek dus putten uit het hele actuele keuzedelenaanbod van de mbo-school. Een voorwaarde is dat het keuzedeel niet overlapt met één of meer onderdelen van de kwalificatie van de opleiding en ook mag er geen overlap zijn met de andere door de student te volgen keuzedelen. Met het volgen van zo'n niet-gekoppeld keuzedeel wordt door de student invulling gegeven aan de keuzedeelverplichting.

Een mbo-school kan het verzoek van de student alleen afwijzen als er sprake is van overlap met de kwalificatie en/of andere keuzedelen die de student volgt, of om organisatorische redenen. Indien de mbo-school het verzoek van de student om een niet-gekoppeld keuzedeel te mogen volgen niet honoreert, moet zij motiveren wat hiervoor de reden is.

vraag > Welke regels gelden voor keuzedelen in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl)?

antw. > Voor het programmeren van keuzedelen in de bbl gelden dezelfde voorwaarden als in de bol. Aangezien een bbl-student veelal vier dagen in de week binnen een leerbedrijf aan de slag is, maken de mbo-school, het leerbedrijf en de student vaak gezamenlijk goede afspraken over hoe invulling wordt gegeven aan de keuzedeelverplichting. Hieruit kan de afspraak volgen dat het keuzedeel in het leerbedrijf gevolgd wordt. Vanuit de regelgeving is hiertoe alle ruimte. Deze afspraak wordt vastgelegd in de praktijkovereenkomst.

Meer informatie

- Meer informatie over de SBB vindt u op de website van de SBB: <https://www.s-bb.nl/over-sbb>
- Op de website van de SBB vindt u ook het register waarin alle kwalificaties en keuzedelen zijn opgenomen: <https://kwalificaties.s-bb.nl/>

“

Keuzedelen zijn bedoeld om scholen meer ruimte te geven voor regionale innovatie. Ze zijn niet bedoeld om het scholen lastig te maken! De landelijke eisen hebben alleen betrekking op de grootte en het aantal keuzedelen, en op de goedkeuring door SBB.

Inge Vossenaar, directeur beleidsdirectie mbo, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De praktijk- component van de beroeps- opleiding

Met keuzedelen hebben we de ruimte om sneller in te spelen op actuele ontwikkelingen in de regio.

Team-leider mbo-school

Een belangrijk deel van een beroepsopleiding is het leren in de praktijk, de beroepspraktijkvorming (bpv). In het bekostigd mbo kennen we twee aparte leerwegen met een verschillende mate van praktijkleren, de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). In de bbl leert de student vooral in de beroepspraktijk onder toezienend oog van de praktijkbegeleiders, terwijl een bol-student primair als student wordt gezien.

Het feit dat we twee aparte leerwegen hebben, is de grote kracht van het Nederlandse middelbaar beroepsonderwijs. Het onderwijs sluit hiermee goed aan op de verschillen in leerstijlen die er zijn tussen studenten. Ook zijn de twee leerwegen tot op zekere hoogte communicerende vaten, waarbij de instroom in de bol toeneemt gedurende laagconjunctuur en de instroom in de bbl juist stijgt tijdens hoogconjunctuur. Zo is er binnen het systeem ruimte om in te spelen op de vraag vanuit de arbeidsmarkt en rekening te houden met de stand van de economie.

Ondanks de sterke kanten van het systeem, komen er vanuit het onderwijs in toenemende mate vragen over het onderscheid tussen deze twee leerwegen. Er zijn bol-opleidingen die grotendeels in de praktijk plaatsvinden. Ook zijn er opleidingen die graag hun studenten zouden willen laten starten in een bol-traject, maar de tweede helft zouden willen laten plaatsvinden in de bbl. De regelgeving biedt ruimte voor deze variatie aan praktijkleren. Of om nauw samen te werken met het bedrijfsleven via publiek-private samenwerking. Hieronder vindt u hiervoor de kaders.

НРАВИК

CNC - F

vraag > Hoe wordt een leerbedrijf erkend?

antw. > De SBB heeft als wettelijke taak om leerbedrijven te erkennen in Nederland en het buitenland. Bedrijven die aan de eisen in het erkenningsreglement⁵ voldoen, kunnen erkend leerbedrijf worden. De SBB kan ook bedrijven in het buitenland erkennen als leerbedrijven.

Voor een erkend leerbedrijf is het belangrijk dat:

- De werkzaamheden moeten passen bij de opleiding van de student: bij de kwalificatie of onderdelen daarvan.
- De student begeleiding krijgt van een bekwame praktijkopleider. De eisen die aan de begeleider worden gesteld zijn ook in het erkenningsreglement van de SBB te vinden.
- De werkplek voldoet aan algemene veiligheidseisen.

Leerbedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor het borgen van bovenstaande criteria. De adviseur praktijkleren van SBB erkent het leerbedrijf op basis van deze criteria.

Indien uw student een stage wil lopen bij een nog niet erkend bedrijf, kan dat bedrijf een aanvraag doen bij de SBB. Binnen 10 werkdagen neemt de SBB dan contact op, om het verdere verloop van erkenning door te nemen.

vraag > Hoe weet ik voor welk deel van de kwalificatie het leerbedrijf is erkend?

antw. > Het is mogelijk dat een leerbedrijf erkend wordt voor één of meerdere kwalificaties. Het is daarnaast mogelijk dat SBB het leerbedrijf heeft erkend voor een deel van een kwalificatie.

Erkennen voor delen van een kwalificatie gebeurt vooral voor de entreekwalificaties, maar ook bij een kwalificatie op niveau 4 leidinggevende waarvoor het wenselijk is om eerst met de voeten in de klei te leren. De leidinggevende leert dan het vak (bijv. timmeren) in een leerbedrijf dat erkend is voor niveau 2 of 3 voordat hij gaat leidinggeven in een bedrijf dat erkend is voor leidinggevende. Het leerbedrijf niveau 2 wordt dan erkend voor een deel van de kwalificatie niveau 4. De adviseur praktijkleren van de SBB beoordeelt tijdens het erkenningsgesprek welke kerntaken en werkprocessen geleerd kunnen worden in het leerbedrijf. In veel gevallen kunnen echter alle essentiële kerntaken en werkprocessen van een kwalificatie geleerd worden binnen een leerbedrijf.

Alle kerntaken en werkprocessen die mogelijk zijn binnen dit leerbedrijf worden vastgelegd en zichtbaar gemaakt voor studenten op www.stagemarkt.nl. Ook de mbo-school kan zien voor welke kerntaken en werkprocessen het bedrijf is erkend via de website www.stagedocenten.nl. Het is de verantwoordelijkheid van de mbo-school om op basis van deze informatie en in overleg met de student te bepalen welke bpv-opdrachten het best bij welk leerbedrijf kunnen worden gedaan. Indien dit bij één leerbedrijf niet mogelijk is, kan er worden gekozen voor meerdere stageplekken en dus mogelijk meerdere leerbedrijven.

Erkenning van een leerbedrijf is gericht op (een deel van) het onderwijs. De erkenning betekent dus niet per se dat het leerbedrijf geschikt is voor het afnemen van een examen. Hiervoor heeft de school zelf een verantwoordelijkheid.

⁵ <https://www.s-bb.nl/bedrijven/erkenning/voorwaarden-voor-erkenning/reglement-erkenning-leerbedrijven-sbb>

Een student in een bol-opleiding, kan zijn opleiding afmaken in de bbl of vice versa. Overschrijven is altijd mogelijk, als dat het beste is voor de student.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

vraag > Hoe verhoudt de verantwoordelijkheid van het leerbedrijf zich tot de verantwoordelijkheid van de mbo-school voor de beroepspraktijkvorming (bpv)?

antw. > In de praktijkovereenkomst (zie ook het servicedocument van de inspectie⁶) staan de afspraken over de bpv tussen student, mbo-school en leerbedrijf. Deze gaan bijvoorbeeld over de begeleiding vanuit de mbo-school en het leerbedrijf, de beoordeling en de duur van de stage. Dit geldt zowel voor opleidingen in de bol als in de bbl. Mbo-scholen dragen de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het gehele onderwijs van hun studenten, dus ook voor kwaliteit van de bpv.

Een leerbedrijf kan alleen erkend worden als er binnen het bedrijf de mogelijkheid is om te leren voor de kwalificatie en als er vakinhoudelijke begeleiding is. De mbo-school blijft eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het leren en de begeleiding binnen het leerbedrijf. De verantwoordelijkheden van mbo-school, student, leerbedrijf en SBB staan beschreven in het BPV Protocol⁷.

vraag > Hoe is de verdeling van gemaakte kosten tussen de student, de mbo-school en het leerbedrijf tijdens de bpv?⁸

antw. > Door het ministerie van OCW, de MBO Raad en JOB zijn afspraken gemaakt over de schoolkosten van studenten. Hierin staat voor schoolkosten binnen het leerbedrijf het volgende:

‘Het erkende leerbedrijf voorziet in wat de student nodig heeft om de stage te volgen (inclusief gereedschap) binnen bestaande wet- en regelgeving. Dit noemen we: basisuitrusting leerbedrijf. De student moet respectvol en zuinig omgaan met de basisuitrusting

⁶ <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2014/03/20/servicedocument-beroepspraktijkvorming-wat-mag-verwacht-worden-van-de-bpv>

⁷ <https://www.s-bb.nl/bpvprotocol>

⁸ Deze vraag is niet van toepassing op het niet-bekostigd onderwijs

leerbedrijf. In specifieke gevallen kan het leerbedrijf aan de student vragen zelf te beschikken over een deel van de basisuitrusting. De student maakt met het leerbedrijf hierover afspraken over (gedeeltelijke) vergoeding.’

Indien er problemen zijn rond (de beschikbaarheid van) de basisuitrusting leerbedrijf is het aan de mbo-school om deze problemen in overleg met de student en het leerbedrijf op te lossen. Is er geen oplossing te vinden, dan zal de mbo-school de student naar een ander leerbedrijf begeleiden. De mbo-school werkt daarbij samen met de SBB.

Voor andere schoolkosten dan de basisuitrusting is het leerbedrijf niet verantwoordelijk. Het leerbedrijf is op grond van het arbeidsrecht aansprakelijk voor de schade die een stagiair ondervindt bij de uitoefening van zijn werkzaamheden. De student hoeft dus niet aan te tonen dat een eventueel ongeval buiten zijn schuld om heeft plaatsgevonden. Een leerbedrijf mag in de praktijkovereenkomst de aansprakelijkheid voor de schade die een stagiair ondervindt niet uitsluiten.

Zie voor meer informatie de handreiking schoolkosten⁹.

vraag > Welke andere rechten en plichten heeft een erkend leerbedrijf?

antw. > De rechten en plichten van een student (en daarmee het leerbedrijf) in de bpv zijn geregeld in de praktijkovereenkomst, maar soms zijn er ook brancheafspraken vanuit de CAO. Voor het nakomen van brancheafspraken kan de school niet aansprakelijk gesteld worden. Zo ontvangen kappersstudenten ook stagevergoeding als ze een bol-opleiding doen. De hoogte is vastgelegd in de CAO.

Leerbedrijven die een bbl-plek aanbieden, kunnen recht hebben op een tegemoetkoming voor de kosten voor de begeleiding van de student op basis van de subsidieregeling praktijkleren.¹⁰

vraag > Zijn er mogelijkheden om gecombineerde trajecten bol-bbl aan te bieden?

antw. > Het is mogelijk om een student gedurende de studie over te schrijven van de bol naar de bbl of vice versa. Dit kan bijvoorbeeld wenselijk zijn als blijkt dat de andere leerweg beter bij de leervoorkeuren van de student past. Dit kan wel de consequentie hebben voor de student dat hij zijn recht op studiefinanciering en studentenreisproduct (OV-kaart) verliest indien hij overstapt van een bol- naar een bbl-opleiding. Bbl-studenten ontvangen vanwege het salaris dat zij ontvangen, namelijk geen studiefinanciering.

⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/07/10/servicedocument-schoolkosten>

¹⁰ <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidieregeling-praktijkleren>

Toelatingsrecht*

De school kan een intake inrichten zoals zij zelf passend acht, zo lang de student maar goed in beeld komt en andersom de student een goed beeld krijgt van de opleiding en het daarbij behorende beroep.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De Wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht tot het mbo is per 1 augustus 2017 in werking getreden. Deze beoogt studentenuitval in de overstap van vo naar het mbo te verminderen, de doorstroom te verbeteren en studenten een betere rechtspositie te geven. Hiertoe introduceert de wet de volgende maatregelen:

1. Een aanmelddatum van 1 april voor alle studenten die naar het mbo willen gaan. Zodra het daarvoor bedoelde ICT-systeem gereed is, hebben scholen (voortgezet (speciaal) onderwijs en praktijkonderwijs), mbo-scholen en gemeenten de plicht om een beperkte gegevensset over overstappers vo-mbo met elkaar uit te wisselen;
2. Het recht op een studiekeuzeadvies voor alle vroegtijdige aanmelders;
3. De introductie van het toelatingsrecht bij tijdige aanmelding, evenals een bindend studieadvies in het eerste jaar van inschrijving.

We hebben tijdens de bijeenkomsten voor deze brochure veel gesproken met docenten over alle mogelijke effecten van het toelatingsrecht, zowel positieve als negatieve. Het precieze effect van het toelatingsrecht kan het ministerie van OCW pas in beeld brengen als de wet langer in werking is. We monitoren de aankomende jaren het effect, om te kijken of het toelatingsrecht het beoogde resultaat heeft. Deze brochure komt te vroeg om al vragen hierover te beantwoorden. Hierna gaan we in op de belangrijkste aspecten van het toelatingsrecht en het bindend studieadvies.

* Dit hele hoofdstuk is niet van toepassing op het niet-bekostigd onderwijs.

vraag > Wanneer heeft een student recht op toelating tot de opleiding van zijn keuze?

antw. > Een student heeft toelatingsrecht tot de opleiding van zijn keuze indien:

1. Hij voldoet aan de vooropleidingseisen;
2. Zich uiterlijk 1 april voor het betreffende studiejaar heeft aangemeld;
3. Verschijnt op de intake-activiteiten, indien de opleiding deze verplicht heeft gesteld; en
4. Indien hij aan de eventuele nadere en aanvullende eisen van de opleiding voldoet (deze gelden voor een beperkt aantal opleidingen).

Indien een student niet aan deze voorwaarden voldoet, kán de opleiding de student weigeren. Dat moet niet en zelfs wanneer een student niet voldoet aan de vooropleidingseisen kan een mbo-school besluiten de student toe te laten. Bijvoorbeeld wanneer uit onderzoek blijkt dat de student geschikt is voor het desbetreffende onderwijs.

Naast de reguliere eisen is er voor een beperkt aantal opleidingen de mogelijkheid om aanvullende eisen, naast de wettelijke vooropleidingseisen, te kunnen stellen. Welke opleidingen dit zijn en op welke gronden eisen gesteld kunnen worden is vastgelegd in een ministeriële regeling.¹¹ De eisen dragen eraan bij dat de studenten die in de betreffende opleiding starten de juiste bagage hebben om de opleiding succesvol af te ronden. Het is een mogelijkheid en dus geen verplichting: de school mag zelf bepalen óf ze deze eisen ook daadwerkelijk stelt. De school geeft in haar toelatingsbeleid aan welke eisen worden gesteld, hoe in kaart wordt gebracht of een student aan de eisen voldoet en welke norm voor toelating wordt gehanteerd.

De maatregelen gelden zowel voor nieuwe studenten als voor studenten die binnen de mbo-school doorstromen naar de betreffende opleiding.

vraag > Wat moet de mbo-school bieden aan studenten die niet voldoen aan de toelatingscriteria?

antw. > Er bestaat een vangnet voor nog kwalificatieplichtige studenten. Indien een kwalificatieplichtige student niet aan voorwaarde 2, 3 en/of 4 (zie hierboven) voldoet, en de opleiding geen kans ziet de student aan te nemen, is de mbo-school wel verplicht deze student een andere opleiding aan te bieden waar hij ingeschreven kan worden, rekening houdend met zijn voorkeuren. Voor agrarische opleidingscentra en vakinstellingen geldt de verplichting om dit vangnet te bieden overigens niet.

vraag > Zijn er uitzonderingen op het toelatingsrecht mogelijk?

antw. > Het schoolbestuur kan in bijzondere gevallen – na advies van de examencommissie en na zorgvuldige afweging van de betrokken belangen – een student weigeren. Bijvoorbeeld, als die student door zijn gedragingen of uitlatingen blijkt heeft gegeven dat hij ongeschikt is voor de uitoefening van een of meer beroepen waarvoor de door hem gekozen opleiding hem opleidt. Of voor de praktische voorbereiding op de beroepsuitoefening. Indien een student voor een opleiding is geweigerd bij een mbo-school, kan ook het schoolbestuur van een andere mbo-school, die eenzelfde of verwante opleiding verzorgt, besluiten de student niet voor die opleiding in te schrijven.

¹¹ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0040310/2017-12-06>

Ook wanneer een student drie keer een negatief bindend studieadvies heeft gekregen of zes jaar mbo-onderwijs heeft genoten zonder diploma te hebben behaald, mag inschrijving worden geweigerd. Tenzij een student langer dan 3 jaar niet in het mbo is ingeschreven. In dat geval gelden de regels betreffende het toelatingsrecht ook weer voor hem.

vraag > Wat zijn de redenen en voorwaarden om een ‘ numerus fixus’ in te stellen?

antw. > Het schoolbestuur van een mbo-school kan ervoor kiezen om voor bepaalde opleidingen het aantal studenten te beperken, vanwege beperkte opleidingscapaciteit of vanwege de kansen op de arbeidsmarkt. Aan het stellen van een numerus fixus zijn voorwaarden verbonden. De mbo-school moet namelijk in haar beleid vóór 1 februari duidelijk maken hoe zij omgaat met de numerus fixus en dit duidelijk communiceren aan toekomstige studenten. Denk hierbij aan de volgende informatie:

- Het aantal beschikbare opleidingsplaatsen; en
- De wijze waarop toewijzing van de plekken plaatsvindt. Bijvoorbeeld op volgorde van aanmelding, regionale doorstroom, loting, interne doorstroom, etc. De toewijzing mag alleen plaatsvinden op basis van niet-kwalitatieve criteria. Toewijzing op basis van motivatie, vaardigheden of eerder behaalde cijfers mag dus niet.

vraag > Mogen we bij de aanmelding van een student al vragen om een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) als de student die later in de opleiding nodig heeft?

antw. > Nee, de VOG mag geen eis voor toelating zijn. De belangrijkste reden is dat bij jongeren tot 23 jaar in de meeste gevallen slechts twee jaar wordt teruggekeken op het strafblad. Een jongere die bij aanmelding in april wordt geweigerd, omdat hij of zij geen VOG kan overhandigen, zou in oktober of november van dat jaar, als hij voor het eerst stage gaat lopen, wel een VOG kunnen krijgen en de opleiding dan toch kunnen volgen. Bovendien mag er alleen een VOG worden aangevraagd voor een concrete functie zoals een baan, vrijwilligerswerk of stageplek. Hiervan is bij een inschrijving aan een mbo-school geen sprake.¹²

vraag > Wanneer moet een bbl-student een bpv-plek gevonden hebben?

antw. > Als een student bij zijn aanmelding nog geen beroepspraktijkvormingsovereenkomst met een erkend leerbedrijf heeft, mag de student niet worden geweigerd, ook niet in de bbl. De student én de mbo-school hebben vanaf 1 april immers nog een aantal maanden om een bpv-plek te zoeken. Daarbij heeft de mbo-school de verplichting om de student te helpen in zijn zoektocht naar een bpv-plek. Indien op 1 januari van het eerste studiejaar de student nog geen bpv-plek heeft, kan de onderwijsovereenkomst met de student worden ontbonden, indien het ontbreken van een bpv-plek als reden voor ontbinding in de onderwijsovereenkomst is opgenomen. Dat betekent dat hij moet stoppen met betreffende bbl-opleiding. De mbo-school heeft dan gedurende acht weken de plicht om de student te ondersteunen bij de overstap naar een andere geschikte opleiding, zoals de bol-variant van de betreffende opleiding.

¹² Voor meer precieze uitleg over de VOG in relatie tot de toelatingwet, kunt u kijken bij de veelgestelde vragen over toelatingsrecht die beschikbaar zijn op de website van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering.

Voor het bindend studieadvies moet de verslaglegging vooral nauwkeurig zijn indien een student mogelijk een negatief advies gaat ontvangen. Zo lang het goed gaat met de studievoortgang van de student, kan de verslaglegging beperkter zijn. Als het voor opleiding én student maar duidelijk is hoe het er voor staat.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

vraag > Wanneer kan er een bindend studieadvies worden geven? Mag dat ook al na enkele maanden?

antw. > De wet bepaalt deze termijnen, namelijk:

- Bij een éénjarige opleiding tussen de derde en vierde maand van de opleiding; en
- Bij meerjarige opleidingen na 9 maanden, maar voor het eind van het eerste studiejaar.

vraag > Wat zijn de voorwaarden om een bindend studieadvies te geven?

antw. > Iedere student krijgt in het eerste jaar van de opleiding een bindend studieadvies. Dit kan positief of negatief zijn. Een positief advies mag mondeling worden afgegeven. Een negatief advies moet schriftelijk worden verstrekt, voorafgegaan door een schriftelijke waarschuwing met een verbetertermijn. Een negatief advies kan alleen maar worden afgegeven als er sprake is van onvoldoende studievorderingen over de breedte van de opleiding (dus bijvoorbeeld niet één vak), rekening houdend met de persoonlijke omstandigheden van de student. Daarbij moet de mbo-school zodanige voorzieningen hebben geboden aan de student dat de mogelijkheden voor een goede voortgang van de opleiding waren gewaarborgd.

vraag > Wat moet ik vastleggen voor het onderbouwen van een bindend studieadvies?

antw. > Het besluitvormingsproces in aanloop naar een mogelijk negatief bindend studieadvies moet zorgvuldig worden doorlopen. Een negatief bindend studieadvies moet altijd worden voorafgegaan door een schriftelijke waarschuwing inclusief een redelijke verbetertermijn voor de student. Om de zorgvuldigheid rondom het bindend studieadvies te waarborgen, moet het schoolbestuur vóór de start van de opleiding nadere regels vaststellen ten aanzien

van de te behalen studieresultaten. Net als regels ten aanzien van de voorzieningen die zijn getroffen om een goede voortgang van de opleiding te waarborgen. Deze regels worden opgenomen in het studentenstatuut dat voor instemming wordt voorgelegd aan de studentenraad.

vraag > Hoe werkt het bindend studieadvies bij een student die is ingeschreven op het niveau van een kwalificatiedossier in plaats van op een specifieke kwalificatie?

antw. > Bij een inschrijving op het niveau van een kwalificatiedossier richt het bindend studieadvies zich op de hoogst mogelijke kwalificatie binnen dat dossier waarop hij of zij recht heeft op basis van zijn vooropleiding.

vraag > Welke mogelijkheden zijn er na een negatief bindend studieadvies?

antw. > Een negatief bindend studieadvies kan (niet: moet) leiden tot ontbinding van de onderwijs-overeenkomst. Het is aan de school zelf om te bepalen welke consequenties er aan een negatief advies zitten! In geval van ontbinding van de onderwijsovereenkomst moet de student met de opleiding stoppen. Wel is de opleiding voorafgaand aan de uitschrijving verplicht om zich tenminste acht weken in te spannen om de student te begeleiden naar een andere opleiding (al dan niet aan de eigen mbo-school). Hierbij moet de mbo-school de student in ieder geval een andere opleiding aan de eigen mbo-school aanbieden, waarbij rekening wordt gehouden met de voorkeuren van de student. Deze verplichting geldt niet voor agrarische opleidingscentra en vakinstellingen. Als begeleiding naar een andere opleiding niet lukt, wordt de student overgedragen aan de gemeente.

Wanneer een student zich vanwege een negatief bindend studieadvies later dan 1 april aanmeldt voor een nieuwe opleiding, dan behoudt de student zijn toelatingsrecht tot die opleiding (mits hij aan de andere toelatingseisen voldoet, zie voorwaarden 1,3 en 4 onder vraag 1).

Meer informatie

Op de website van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering vindt u een handreiking over het bindend studieadvies en een handreiking over het toelatingsrecht waarin meer veel gestelde vragen en antwoorden aan bod komen.

- www.onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-wet-vroegtijdige-aanmelddatum-voor-en-toelatingsrecht-tot-het-beroepsonderwijs/
- www.onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-bindend-studieadvies/

“

Toelatingsrecht vergroot de kansen-gelijkheid. De Inspectie van het Onderwijs ziet namelijk dat jongeren met laagopgeleide ouders – los van hun talenten – minder onderwijskansen hebben dan jongeren met een hogere sociaaleconomische status. Door de intake krijgt een student bovendien een beter beeld van de opleiding en het beroepsperspectief. Dat verkleint de kans op verkeerde keuzes.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Onderwijstijd

*Blijf vragen stellen en vraag door.
Nooit zomaar aannemen dat iets is wat
het is. Grote kans dat regels meer ruimte
bieden.*

Tamar van Gelder, Algemene Onderwijsbond

Onderwijstijd is een veel besproken en bediscussieerd onderwerp in het mbo. Ook omdat de wet- en regelgeving als knellend wordt ervaren. De wet schrijft voor dat de opleidingsprogramma's zodanig zijn ingericht dat studenten binnen de vastgestelde studieduur de kwalificatie kunnen bereiken, dat de onderwijsprogramma's uitdagend en evenwichtig zijn ingedeeld en dat ze voldoende uren omvatten. Het gaat er daarbij niet om dat een vaststaand aantal uren wordt aangeboden, maar wel dat er een opleiding van voldoende kwaliteit wordt geboden.

Bij het nadenken over de opleiding staat dan ook de vraag centraal: 'wat is voor ons kwalitatief goed onderwijs?' En daarna komen pas vragen als 'hoeveel uren onderwijstijd hebben we hiervoor nodig?' En 'hoe geven we deze vorm?' Daarbij is ruimte voor het benutten van de mogelijkheid voor afstandsonderwijs, de inzet van instructeurs of het gebruik van gast-docenten. De wet biedt daarnaast de mogelijkheid om van de norm voor onderwijstijd af te wijken.

In dit hoofdstuk gaan we in op de ruimte die er is binnen de onderwijstijd en de mogelijkheden om af te wijken van de urennorm.

Toezicht op onderwijstijd

In het verleden heeft de inspectie – omdat het voldoen aan de geprogrammeerde urennormen een bekostigingsmaatstaf was – apart onderzoek gedaan naar de vraag of opleidingen zich hielden aan de urennormen. Dat doet de inspectie niet meer. Als de opleiding aan de basiskwaliteit voldoet, is er geen aanleiding om de onderwijstijd te onderzoeken. Als er signalen zijn over onvoldoende kwaliteit, kan de inspectie echter wel onderzoeken of de opleiding zich houdt aan de regelgeving over de onderwijstijd.

vraag > Hoe zit de urennorm in het mbo in elkaar?

antw. > Uitgangspunt is dat de student voldoende uren onderwijs krijgt om het diploma te kunnen halen. Er wordt in de wet uitgegaan van 1600 klokuren studielast per volledig studiejaar (40 weken van 40 uren). Het is aan de school om dit in te vullen met begeleide onderwijstijd (bot), beroepspraktijkvorming (bpv), zelfstudie etc. Hierbinnen vallen zowel de uren voor de kwalificatie als voor de keuzedelen.

Onder begeleide onderwijstijd (bot) vallen onderwijsactiviteiten die worden gegeven onder verantwoordelijkheid van en met actieve betrokkenheid van bevoegd onderwijspersoneel.¹³ Dit kan een multidisciplinair onderwijsteam zijn van bijvoorbeeld bevoegde docenten, instructeurs, gastdocenten en studiebegeleiders. Een goede onderwijskwaliteit en begeleiding van de studenten staan altijd voorop. Daarbij is essentieel dat de begeleiding van de studenten plaatsvindt door de bevoegde docent zelf óf door een onderwijsgevende die werkt onder aansturing en verantwoordelijkheid van de bevoegde docent. Belangrijk is om in het team heldere afspraken te maken over de begeleiding van de studenten. En over de manier waarop de bevoegde docenten overzien wat de mensen doen die lesgeven onder hun begeleiding.

Urennormen bot:

De urennorm die geldt voor een opleiding, is afhankelijk van de duur van die opleiding. In de tabel hieronder zijn de minimum aantallen uren opgenomen. De mbo-school heeft de ruimte om de urennorm, voor zowel bot als bpv, van jaar tot jaar verschillend in te richten. Daarbij moet er wel *gemiddeld* over de jaren heen sprake zijn van 1000 uur per jaar voor bot en bpv gezamenlijk. De overige 600 uur (van de 1600 uur) kan worden ingevuld met extra uren bot of bpv, of met bijvoorbeeld zelfstudie. Verder geldt er in het eerste jaar een minimumeis van 700 uur voor bot. Uitzondering hierop is de entreeopleiding, waarvoor een minimum van 600 uur geldt.

¹³ Voor het niet-bekostigd onderwijs gelden de wettelijke bevoegdheidseisen voor het onderwijspersoneel niet.

	Totaal aantal bot- en bpv-uren van de opleiding	Min. aantal uren bot (waarvan in eerste studiejaar)	Min. aantal uren bpv
Entreeopleiding	1000	600 (nvt)	Geen minimum ¹⁵
Andere 1-jarige opleiding	1000	700 (nvt)	250
2-jarige opleiding	2000	1250 (700)	450
3-jarige opleiding	3000	1800 (700)	900
4-jarige opleiding	4000	2350 (700)	1350

Urennormen bbl:

Voor de bbl geldt voor alle opleidingen een minimum aantal uren onderwijs van 850 klok-uren per studiejaar. Van deze uren dienen er minimaal 200 voor bot en minimaal 610 voor bpv te worden gebruikt. Voor de overige 40 uur kan de mbo-school zelf bepalen hoe deze worden ingezet. De urennormen zijn minimumnormen; meer uren programmeren mag altijd. In de praktijk komt het er vaak op neer dat de bbl-student gemiddeld vier dagen in een leerbedrijf werkzaam is en één dag aan de mbo-school lessen volgt.

vraag > Moeten we de urennorm hanteren per student? Of per onderwijsprogramma/opleiding?

antw. > Niet iedere individuele student hoeft te voldoen aan het minimum aantal uren zoals dat voor de opleiding is geprogrammeerd. De minimum urennorm geldt voor het totale programma van de opleiding. Dit biedt de ruimte om het onderwijs zo in te richten dat een student die voorloopt op het onderwijsprogramma, omdat hij of zij bijvoorbeeld al veel relevante werkervaring heeft of gedurende de opleiding laat zien bepaalde vaardigheden sneller op te pakken, korter over de opleiding kan doen. Het is ook mogelijk om aan, onder voorwaarden, een groep studenten een verkort programma aan te bieden. Hierover is een handreiking in ontwikkeling, die in het najaar van 2018 zal verschijnen.

vraag > Zijn er mogelijkheden om voor het gehele onderwijsprogramma af te wijken van de urennorm?

antw. > Ja, er is de mogelijkheid om voor het programma af te wijken van de urennorm. Het uitgangspunt is dat de kwaliteit van de opleiding voorop staat. Een schoolbestuur kan daarom besluiten om af te wijken van de urennorm als ze dat wenselijk acht voor de invulling het onderwijsprogramma. Er is wel een aantal voorwaarden waaraan de opleiding moet voldoen om van deze mogelijkheid gebruik te kunnen maken. Dit zijn:

- De kwaliteit van de opleiding moet aantoonbaar van voldoende kwaliteit zijn. Dit moet blijken uit onder meer studenttevredenheid, tevredenheid van bedrijven en organisaties waar studenten na afstuderen terecht komen en het studiesucces.

¹⁵ Voor de entreeopleiding geldt dat bpv wel onderdeel is van de opleiding, maar dat er geen minimum aantal uren is bepaald.

- Er moet een onderwijsvisie ten grondslag liggen aan de afwijking. Hierin moet de mbo-school uitleggen waarom deze afwijking meerwaarde heeft.
- De studentenraad moet expliciet hebben ingestemd met de afwijking.¹⁵
- Het schoolbestuur moet zich erover verantwoorden in het bestuursverslag.¹⁶

Het benutten van de mogelijkheid van het afwijken van de urennorm maakt het makkelijker om voor hele groepen studenten een onderwijsprogramma op maat te maken waarmee ze kunnen starten vanaf het begin van de opleiding.

Het is mogelijk om bij bewezen kwaliteit beredeneerd af te wijken van de eisen met betrekking tot onderwijstijd. Ik zie daarvan goede voorbeelden, maar ik merk ook soms terughoudend om die ruimte daadwerkelijk te benutten.

Inge Vossenaar, directeur beleidsdirectie MBO, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

vraag > Kunnen lessen van gastdocenten, instructeurs of ander onderwijspersoneel ook meetellen als begeleide onderwijstijd?¹⁷

antw. > Ja, dit is mogelijk wanneer deze lessen worden gegeven onder verantwoordelijkheid van en met actieve betrokkenheid van een bevoegd docent. Die ‘actieve betrokkenheid van een bevoegd docent’ kan op verschillende manieren worden ingevuld. Zo lang er maar duidelijke afspraken in het onderwijsteam zijn gemaakt over hoe het team borgt dat er een uitdagend, evenwichtig en kwalitatief voldoende onderwijsprogramma is. Die afspraken kunnen op een voor het betreffende team passende wijze worden gemaakt, dus daar zit ruimte voor

¹⁵ Deze vereiste geldt niet voor de niet-bekostigde instellingen, aangezien er voor hen niet de verplichting is om een studentenraad in te stellen.

¹⁶ Voor een niet-bekostigde instelling is dit het verslag van werkzaamheden.

¹⁷ Deze vraag is niet van toepassing op niet-bekostigde instellingen

maatwerk. Er zijn daardoor ook vormen mogelijk waarbij de docent niet constant in het lokaal is. We gaan er wel van uit dat in elk onderwijsteam bevoegde docenten zitten.

vraag > Kan afstandsonderwijs ook meetellen als begeleide onderwijstijd?

antw. > De uitgangspunten voor begeleide onderwijstijd hoeven niet te betekenen dat de student ook altijd *fysiek* in de les aanwezig is. Onder bepaalde voorwaarden wordt ook afstandsonderwijs geaccepteerd als bot. In de toelichting bij de wet is hierover eerder het volgende opgemerkt:

‘Bij begeleide onderwijsuren gaat het om onderwijsactiviteiten met een instructief karakter. [...] Het moet daarbij gaan om uren waarin het onderwijspersoneel een actieve rol heeft in het onderwijsproces. Het onderwijspersoneel geeft les of instructie, ziet toe op de activiteiten van de studenten en kan direct ingrijpen als dat nodig is.’

Er moet dus sprake zijn van interactie met de student, de docent moet op het betreffende moment op het leerproces kunnen sturen door middel van interventies en er moet sprake zijn van directe, actieve begeleiding. Bij het beantwoorden van e-mails van studenten uren of dagen later is van deze elementen bijvoorbeeld geen sprake. Dit telt dus niet als ‘interactie met de student’. Het zou zich eerder kwalificeren als de inzet van ICT bij het maken van huiswerk. Verder is vereist dat het onderwijsprogramma – en daarmee de verhouding tussen afstandsonderwijs en ‘fysiek’ onderwijs – evenwichtig is ingericht. Kortom: afstandslernen is bij de bol en bbl mogelijk, maar wel onder enkele voorwaarden.

vraag > Moet er een accountantscontrole plaatsvinden op onderwijstijd?¹⁸

antw. > Nee. De accountant controleert alleen de gegevens die door de mbo-school worden verstrekt aan de Rijksoverheid, ten bate van het berekenen van de bekostiging. De urennorm is niet (meer) bepalend voor de hoogte van de bekostiging van de opleiding en daarom geen onderdeel meer van de accountantscontrole.

¹⁸ Deze vraag is niet van toepassing op niet-bekostigde instellingen

“

*De urennorm geldt per opleiding.
Een student die een paar dagen ziek is,
hoeft niet elk begeleid uur precies in
te halen. Ook voor studenten met
vrijstellingen is maatwerk mogelijk.*

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Examinering en diplomering

“

Er is voor de opleiding ruimte om de examens op hun eigen manier en op een passend moment in te vullen. Zo lang je maar kunt borgen dat het examinering betrouwbaar en valide is.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Wat er van mbo-studenten aan het eind van hun opleiding wordt verwacht aan kennis, vaardigheden en beroepshouding om hun diploma te behalen, staat beschreven in de kwalificatiedossiers. Mbo-scholen richten op basis hiervan hun examens in. De precieze invulling van het examen verschilt per school en opleiding. Daarbij hebben de scholen de ruimte om keuzes te maken examens in te kopen of zelf te ontwikkelen, bepalen zij zelf wie de examens beoordeelt, en waar de beroepsspecifieke examens plaatsvinden. Uiteraard moet daarbij wel rekening gehouden worden met een aantal kaders. Daar gaan we hierna op in.

Toezicht op examinering en diplomering

In het toezicht op de examinering neemt de inspectie de examencommissie als vertrekpunt. Daarbij is de kernvraag of de examencommissie weet wat de kwaliteit van de examinering is en of zij stuurt op verbeteringen. Om daar zicht op te krijgen, kan de inspectie de kwaliteit van het examen-instrumentarium en de betrouwbaarheid van de afname en beoordeling onderzoeken. Aan het begin van het onderzoek wordt een onderzoeksplan opgesteld dat aangeeft wat er onderzocht wordt. Als er twijfels zijn over de kwaliteit van de examinering, zal de inspectie meer aandacht besteden aan de vraag of aan alle wettelijke eisen ten aanzien van de examinering en diplomering wordt voldaan.

Indien in het onderzoeksplan wordt opgenomen dat ook de exameninstrumenten worden onderzocht kunnen deze van tevoren bij de opleiding worden opgevraagd. Deze kunnen echter ook op locatie worden onderzocht. In dat geval wordt op locatie besloten of het nodig is de instrumenten alsnog op te vragen. Of de exameninstrumenten worden opgevraagd is mede afhankelijk van de vraag of dit exameninstrumentarium al eerder is onderzocht door de inspectie. De inspectie onderzoekt het ingekocht exameninstrumentarium ook regelmatig, om te zien of dit aan de standaarden voldoet.

In het onderzoekskader van de inspectie worden vereisten voor de examinering en diplomering verder uitgewerkt. Dit gebeurt op basis van de regeling standaarden examenkwaliteit.

De standaarden zijn:

- **Standaard Kwaliteitsborging Examinering en diplomering**
Zorgt de examencommissie ervoor dat de examinering en diplomering voldoet aan de kwaliteitseisen?
- **Standaard Exameninstrumentarium**
Sluiten de examens aan op de uitstroomseisen van de opleiding? En voldoen de examens aan de toets-technische eisen?
- **Standaard Afname en beoordeling**
Voldoen de inrichting en uitvoering van het proces van afname en beoordeling aan de kwaliteitseisen? En levert dit betrouwbare uitkomsten op?

vraag > Wat zijn de verantwoordelijkheden van de examencommissie?

- antw. >** De examencommissie is verantwoordelijk voor de borging van de kwaliteit van de examinering en de diplomering. Het schoolbestuur is verantwoordelijk voor het faciliteren van deze examinering. De wettelijke taken van de examencommissie zijn o.a.:
- Het borgen van de kwaliteit van de examinering en van de instellingsexamens;
 - Het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen om instellingsexamens te beoordelen en vast te stellen;
 - Het vaststellen van de instellingsexamens;
 - Het op objectieve en deskundige wijze vaststellen of een student voldoet aan de voorwaarden voor het verkrijgen van een diploma, een certificaat of een instellingsverklaring alsmede het uitreiken of afgeven daarvan;
 - Het verlenen van vrijstelling van een instellingsexamen of een centraal examen;
 - Het bij de uitslag betrekken van een keuzedeel van een opleiding die de student eerder heeft gedaan, maar niet succesvol heeft afgesloten.

In de handreiking over examencommissies staat een compleet overzicht van de taken.¹⁹

¹⁹ https://onderwijsenexaminering.nl/app/uploads/Examentaken_boekje_versie@017.pdf

vraag > Hoe wordt de examencommissie samengesteld?

antw. > Het schoolbestuur van een mbo-school stelt een examencommissie in voor elke door de mbo-school verzorgde opleiding of voor groepen van opleidingen. De mbo-school kan zelf bepalen of het handiger is om per opleiding of per groep opleidingen een commissie aan te stellen en heeft een bepaalde vrijheid bij de keuze van leden.

Over de samenstelling van de commissie wordt het volgende voorgeschreven:

- a.** Ten minste één lid van de examencommissie is afkomstig van buiten de opleiding of groep van opleidingen waarvoor de examencommissie is ingesteld.
- b.** Ten minste één lid van de examencommissie is als docent verbonden aan de opleiding of groep van opleidingen waarvoor de examencommissie is ingesteld.
- c.** Ten minste één lid van de examencommissie is afkomstig uit de beroepspraktijk, voor zover hierin niet wordt voorzien met een lid als bedoeld onder a.
- d.** Leden van het schoolbestuur of andere personen van binnen de instelling die financiële verantwoordelijkheid dragen, mogen geen deel uitmaken van de examencommissie.²⁰

Voordat de examencommissieleiden worden benoemd hoort het schoolbestuur de leden van de desbetreffende examencommissie en toetst het de deskundigheid van het te benoemen lid.

vraag > Mag ik het centraal examen Nederlandse taal, Engels en rekenen aanbieden op ieder moment van de opleiding?

antw. > Nee. Het centraal examen moet worden afgenomen in de tweede helft van de opleiding. 'In de tweede helft van de opleiding' betekent feitelijk dat het centraal examen moet plaatsvinden in de tweede helft van het geplande opleidingsprogramma van de student. Als een student dus een verkorte opleiding volgt geldt het opleidingsprogramma en de daarbij behorende duur van het verkorte traject.

vraag > Mogen er voorwaarden worden gesteld voor de deelname aan een examen?

antw. > Ja, maar de student moet hier wel vooraf van op de hoogte worden gesteld en de kans krijgen om te voldoen aan de voorwaarden.

vraag > Wat zijn de regels voor het examineren in de beroepspraktijk?

antw. > De mbo-school is vrij om op grond van de eigen visie te bepalen hoe zij het examen van een opleiding inricht en uitvoert. Ten minste een deel van de examinering moet plaatsvinden in de reële beroepspraktijk. Welke onderdelen dit zijn is aan de mbo-school. Bij de beroepspraktijk kan het zowel gaan om het doen van een deel van het examen in het (leer)bedrijf, als een simulatie op school. Uiteraard is het daarbij belangrijk om de examenkwaliteit te waarborgen. De eisen omtrent examenkwaliteit zijn hetzelfde voor examinering in de (reële) beroepspraktijk als voor de examinering binnen de mbo-school. Let op: examinering in de beroepspraktijk is iets anders dan het succesvol afronden van de bpv (stage)!

²⁰ Uitzondering hierop voor de tweede groep is wanneer de examencommissie regels vaststelt ter voorkoming van belangenverstrengeling.

Tips voor het waarborgen van de examenkwaliteit kunt u vinden in een handreiking over examinering in de beroepspraktijk van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering.²¹ Ook is er een themaonderzoek van de inspectie geweest. Op basis hiervan is een brochure²² met aanbevelingen en tips gemaakt. Deze is te vinden op de website van de inspectie.

Goede examinering in de beroepspraktijk, dat vraagt vakmanschap.

Esther Deursen, directeur Toezicht mbo, Inspectie van het Onderwijs

vraag > Wat zijn de regels voor examineren in het buitenland?

antw. > In verband met de territoriale werking van Nederlandse wetten kan onderwijs en examinering niet zonder meer in het buitenland plaatsvinden. Hierbij maken we onderscheid tussen onderwijs/examinering en bpv. Als een student een deel van het onderwijs of examinering in het buitenland volgt, zal de examencommissie moeten bepalen of dit tot een vrijstelling kan leiden binnen de opleiding die de student volgt. Daarbij is belangrijk of het gevolgde onderwijs of de examens passen bij het onderwijsprogramma en of het examenplan van de door de student gevolgde opleiding en of de kwaliteit ervan voldoende is. Meer details zijn te vinden in de handreiking over examinering in het buitenland.²³

vraag > Soms duurt het examen meerdere weken. Wat zijn hiervoor de regels?

antw. > De mbo-school bepaalt zelf hoe het examen er uitziet en hoe lang dit duurt. Als een examen meerdere weken duurt, is het wel extra belangrijk om na te denken over de borging van de kwaliteit en betrouwbaarheid van het examen.

vraag > Wat is het vier-ogen-principe en hoe voer ik dit goed uit?

antw. > Het vier-ogen-principe is niet verplicht, het is één van de manieren die scholen gebruiken om een geobjectiverde en betrouwbare examinering te waarborgen. Het vier-ogen-principe houdt in dat minimaal twee examinatoren een examen bijwonen en beoordelen. Omdat het

²¹ <https://onderwijsenexaminering.nl/app/uploads/Handreiking-Examinering-in-de-beroepspraktijk.pdf>

²² <https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/rapporten/2016/08/01/examinering-reele-beroepscontext-mbo/Themaonderzoek+Kwaliteit+examinering+re%C3%ABle+-beroepspraktijk.pdf>

²³ https://pe.onderwijsenexaminering.nl/assets/files/Examineren_buitenland_v%20%201.1.pdf

vier-ogen-principe niet altijd gehanteerd kan worden, kiezen mbo-scholen er soms voor om bij mondelinge examens of praktijkexamens geluids- of beeldopnamen te maken wanneer er slechts één examinerator bij een examen betrokken is en deze op een later moment (steekproefsgewijs) terug te luisteren. Het vier-ogen-principe is een van de beproefde manieren om de betrouwbaarheid van afname en beoordeling van een examen te vergroten.

vraag > Wat zijn de regels voor het afsluiten van het examenonderdeel loopbaan en burgerschap?

antw. > Voor loopbaan en burgerschap geldt voor de student een inspanningsverplichting in plaats van een resultaatverplichting. De kwalificatie-eisen voor deze inspanningsverplichting zijn te vinden in de kwalificatiedossiers. De inspanning die van de student wordt vereist, kan per mbo-school en opleiding verschillen, bijvoorbeeld: aantal uren onderwijs (lessen burgerschap) gevolgd, ingevuld portfolio, deelgenomen aan een vooraf vastgesteld aantal projecten, bepaalde producten opgeleverd, toetsen gemaakt.

De mbo-school legt de inspanningsverplichting vast in de onderwijs- en examenregeling. De student weet op grond hiervan waar hij of zij aan moet voldoen. De examencommissie beoordeelt of de student aan de gestelde criteria heeft voldaan. Ook kan een examencommissie vrijstellingen verlenen aan studenten die al aan de gestelde criteria voldoen. In dat geval wordt de vrijstelling en de onderbouwing ervan, vermeld in het dossier van de student.

vraag > Wat zijn de regels voor aangepaste examinering?

antw. > Het is mogelijk om het examen voor een student met een beperking aan te passen. Uitgangspunt hierbij is dat de afname en beoordeling van het examen van alle studenten gelijkwaardig is en dat de student aan toont aan alle kerntaken en werkprocessen van de kwalificatie te voldoen. Er is een uitgebreid servicedocument beschikbaar met voorbeelden.²⁴ Mbo-scholen en studenten kunnen bij het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering advies vragen over aanpassingen in de examinering van de beroepsspecifieke onderdelen, zowel met betrekking tot actuele casussen als eerder genomen besluiten.

vraag > Welke eisen worden gesteld aan beoordelaars (uit de beroepspraktijk)?

antw. > De examencommissie borgt de deskundigheid van de beoordelaars, ook die uit de beroepspraktijk. De wet bepaalt niet wat die deskundigheid inhoudt. Het is aan de examencommissie om zelf eisen aan de beoordelaars te stellen en te borgen dat de personen die bij het examen betrokken zijn, aan deze eisen voldoen en deskundig zijn.

vraag > Wat moet ik vastleggen rondom de examinering? Moet dat met een examendossier?

antw. > Het is niet wettelijk verplicht om examendossiers te hebben en er gelden dus ook geen regels voor. Wel moet de examencommissie kunnen onderbouwen en aantonen hoe zij tot haar beslissingen komt. Zij moet kunnen aantonen dat ze op een juiste, objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden voor het verkrijgen van een diploma of mbo-certificaat. Het is aan de examencommissie hoe zij dit aantoont.

²⁴ https://onderwijsenexaminering.nl/app/uploads/ServiceDocument_1.0_Passende_examinering_def-1.pdf

Hierin is veel vrijheid, zolang studenten en anderen (zoals de inspectie) kunnen herleiden hoe het examen heeft plaatsgevonden en met welke resultaten de student het examen heeft afgelegd.

De inspectie gaat ervan uit dat mbo-scholen het benodigde bewijs dat de basis vormt voor het vaststellen of de student zijn diploma kan ontvangen tot anderhalf jaar na diplomering bewaren. Dat is nodig om haar toezicht goed uit te kunnen oefenen.

vraag > Is het toegestaan examens digitaal te bewaren? Zo ja, tot hoe lang na uitreiken diploma?

antw. > Ja, dit mag. Er gelden voor examens en diploma's verschillende bewaartermijnen. Zie voor meer informatie over de bewaartermijnen van verschillende examengegevens de handreiking.²⁵

Als werkgever, als klant en als samenleving moeten we blind kunnen vertrouwen op de waarde van het mbo-diploma.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

vraag > Wat zijn de algemene, wettelijke regels bij herkansing?

antw. > Uitgangspunt is dat de examencommissie beslist over de regels rondom herkansing. Zij legt deze vast en communiceert hierover met studenten.

Voor de **centrale** examens (Nederlandse taal, Engels, rekenen) zijn echter aanvullende regels opgenomen in de wet. Als een student voor een centraal examen een cijfer lager haalt dan een 6, heeft hij recht op tenminste één herkansing. Ook bij een voldoende mag worden herkanst, mits er niet eerder is herkanst. De herkansing mag ook op een hoger niveau zijn, dan is vastgesteld voor de beroepsopleiding waarvoor de student is ingeschreven. Een compleet overzicht van de regels is te vinden in artikel 8 van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB.

²⁵ <https://onderwijsenexaminering.nl/app/uploads/Handreiking-Bewaartermijnen-examengegevens.pdf>

vraag > Moet de student les volgen na het behalen van het examen?

antw. > Nee, dat hoeft niet. Het uitgangspunt is dat de mbo-school iedere student een voldoende evenwichtig en uitdagend onderwijsprogramma biedt. De student hoeft de lessen van een reeds afgerond onderdeel niet te blijven volgen. De mbo-school kan de student die een examen behaald heeft, andere lessen aanbieden ter verbreding of verdieping van het betreffende deel van de opleiding. De mbo-school kan er ook voor kiezen om de vrijgekomen lessen te benutten voor een onderdeel waar de student minder goed in is of de opleiding voor deze student te verkorten. Ook is het mogelijk om studenten “vrij” te geven voor de onderdelen die zij reeds hebben afgerond. Aangezien het uitgangspunt is dat een student een evenwichtig en uitdagend programma volgt is het uitdrukkelijk niet de bedoeling dat de student een rooster met veel gaten heeft of grote delen van de week geen onderwijs volgt.

vraag > Wat zijn de regels voor het geven van vrijstellingen voor de generieke examenonderdelen?

antw. > Voor het geven van vrijstellingen voor de generieke examenonderdelen (Nederlands, Engels, rekenen) gelden specifieke regels:

- a.** De student heeft voor het desbetreffende onderdeel op hetzelfde of op een hoger mbo-niveau examen gedaan en daarvoor ten minste het cijfer 6 behaald. Of de student heeft in het havo of vwo het eind- of staatsexamenvak Nederlandse taal of de rekentoets op basis van de referentieniveaus afgerond met ten minste het cijfer 6. Of de student heeft in het havo of vwo het eind- of staatsexamenvak Engels afgerond met ten minste het cijfer 5.
- b.** De opleiding waarvoor vrijstelling geldt, wordt afgerond binnen twee studiejaar na het studiejaar waarin de student is gediplomeerd met bovengenoemd resultaat, dan wel is uitgeschreven voor de opleiding waarin bovengenoemd resultaat is behaald.

Voor meer informatie, zie de handreiking van het Steunpunt taal en rekenen in het mbo waarin de regels worden toegelicht.²⁶

In het Bestuursakkoord is afgesproken dat wordt verkend hoe in de toekomst omgegaan kan worden met de generieke eisen voor Nederlandse taal, rekenen, Engels en loopbaanoriëntatie en burgerschap voor volwassenen. Bij deze verkenning is uitgangspunt dat aan de waarde van het mbo-diploma niet mag worden getornd. Hoe dit precies vormgegeven kan worden wordt nader uitgewerkt.

vraag > Wat zijn de regels voor het geven van vrijstellingen voor overige examenonderdelen?

antw. > Voor de overige examenonderdelen (niet zijnde de generieke onderdelen Nederlands, Engels en rekenen) is het aan de examencommissie om te beslissen over een vrijstelling. De verleende vrijstelling en de onderbouwing ervan wordt vermeld in het dossier van de student.

²⁶ <http://www.steunpuntaalenrekenenmbo.nl/steunpuntmbo/download/servicedocumenten/20160216-servicedocument-vrijstellingen-nieuw-vs-1.0.pdf>

vraag > Kan de mbo-school een vrijstelling verlenen voor een keuzedeel aan een student?

antw. > Ja, dit kan als een student in de vorige opleiding examenresultaten heeft behaald voor één of meerdere keuzedelen of op een andere manier kan aantonen al aan de keuzedeel-eisen te hebben voldaan. In dit geval kan de student de examencommissie vragen om vrijstelling te verlenen voor het examen van het keuzedeel (indien deze in een vorige opleiding is behaald) of het keuzedeel als gevolgd beschouwen (indien in een eerdere fase niet behaald). Daarmee wordt invulling gegeven aan de keuzedeelverplichting.

vraag > Welke onderdelen moeten zijn behaald voor het behalen van het diploma?

antw. > Voor alle mbo-niveaus geldt dat het diploma voor de opleiding kan worden uitgereikt, indien:

- Voor alle examenonderdelen een eindwaardering van ten minste het cijfer 6 of ten minste «voldoende» is behaald of vrijstelling is verkregen;
- Voor het onderdeel Loopbaan en Burgerschap een eindwaardering «voldaan» is behaald; en
- Examen is afgelegd in het keuzedeel dat of de keuzedelen die deel uitmaken van de desbetreffende opleiding; en
- De student de bpv met een positieve beoordeling heeft voltooid. Daarbij wordt het oordeel van het leerbedrijf betrokken.

Voor de niveaus 2 en 3 geldt dat er tevens voor het generieke examenonderdeel Nederlandse taal een eindwaardering van ten minste het cijfer 5 moet zijn behaald. Het generieke examenonderdeel rekenen dient te zijn afgelegd. Voor niveau 4 geldt dat er voor één van de generieke examenonderdelen Engels en Nederlandse taal een eindwaardering van ten minste het cijfer 5 en voor het andere onderdeel ten minste het cijfer 6 moet zijn behaald. Het generieke examenonderdeel rekenen dient te zijn afgelegd.

vraag > Hoe tellen de keuzedelen mee voor het behalen van het diploma?

antw. > Het behalen van een keuzedeel is nu nog geen voorwaarde voor het behalen van het diploma. Wél moet iedere student examen doen voor het keuzedeel of de keuzedelen die onderdeel zijn van de keuzedeelverplichting.

Het behaalde resultaat van keuzedelen gaat vanaf het studiejaar 2020-2021 wel meetellen voor het behalen van het diploma. Dit gaat in op 1 augustus 2020. Dat betekent dat de resultaten van keuzedelen gaan meetellen voor studenten die vanaf dat moment starten met een nieuwe opleiding.

Op de resultatenlijst worden alle gevolgde en met een resultaat afgesloten keuzedelen binnen de opleiding vermeld. Als een diploma wordt behaald, worden de behaalde keuzedelen op het diploma vermeld.

vraag > Welke regels gelden voor de examinering van keuzedelen?

antw. > Voor de examinering van de keuzedelen gelden dezelfde eisen als voor de examinering van de andere onderdelen van de opleiding. Per keuzedeel moet het afzonderlijke resultaat van de keuzedelen afzonderlijk herleidbaar zijn.

“

Voor keuzedelen zijn we op zoek naar slimme manieren van examineren. Gelukkig hebben we de ruimte om ervaringen op te doen met andere examenvormen zoals een portfolio.

Lid examencommissie

Bekostiging*

Het schoolbestuur heeft de vrijheid om de bekostiging naar eigen inzicht te verdelen.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Er zijn veel vragen over de bekostiging gesteld; of vragen die hier nauw mee samenhangen. Bijvoorbeeld of het mogelijk is om een student aan te nemen tussen de teldata in en wat de ruimte is om studenten aan te nemen die extra ondersteuning nodig hebben, ondanks dat het onzeker is of zij in staat zijn het diploma te halen.

Een groot deel van de bekostiging wordt verstrekt via de lumpsum: dit betekent dat het schoolbestuur de financiële middelen in één keer krijgt en naar eigen inzicht mag verdelen binnen de eigen mbo-school. Het staat dus vrij om een opleiding meer of minder te geven dan de bekostiging die het ministerie van OCW heeft berekend voor die opleiding. Het idee hierachter is dat de mbo-school de vrijheid heeft om het geld zo te besteden als past bij het onderwijs dat zij wil bieden en de overheid hier niets over voorschrijft.

Naast de lumpsum kan een mbo-school aanspraak maken op een investeringsbudget en een resultaatafhankelijk budget uit de kwaliteitsafspraken. Tevens zijn er subsidies beschikbaar, zoals het Regionaal investeringsfonds mbo. In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de lumpsum en daarna op de kwaliteitsafspraken.

vraag > Hoe wordt de lumpsum verdeeld?

antw. > Het landelijk budget dat voor de lumpsum beschikbaar is, wordt verdeeld in een budget voor entreeopleidingen en een budget voor de niveaus 2 t/m 4. Het budget voor de entreeopleidingen wordt verdeeld over de mbo-scholen naar rato van het aantal ingeschreven studenten. Het budget voor de niveaus 2 t/m 4 wordt verdeeld naar rato van het aantal

* Dit hoofdstuk is niet van toepassing op niet-bekostigde instellingen.

ingeschreven studenten (tellen voor 80% mee) en het aantal afgegeven diploma's (tellen voor 20% mee) bij elke mbo-school.

Bovenstaande berekeningswijze wordt alleen gebruikt door het ministerie van OCW om te berekenen hoe het geld verdeeld wordt over de verschillende mbo-scholen. De mbo-school heeft vervolgens alle ruimte om intern een eigen verdeelsleutel te maken passend bij haar beleid, en andere bedragen te hanteren dan de bedragen die zijn gebruikt voor de berekening van de lumpsum.

vraag > Hoeveel lumpsumbekostiging ontvangen wij per student en per diploma?

antw. > Zoals hierboven te lezen is, wordt de lumpsum verdeeld aan de hand van cijfers over het aantal ingeschreven studenten en het aantal behaalde diploma's. Maar ook binnen deze twee indicatoren zijn verschillen. Niet elke inschrijving en elk diploma telt op dezelfde manier mee.

De mate waarop de **ingeschreven** student meetelt, is afhankelijk van:

- De leerweg: voor een bol-student ontvangt de mbo-school meer bekostiging dan voor een bbl-student, aangezien de bol-student ook meer lesuren ontvangt van de mbo-school. Een bol-student telt voor 1 en een bbl-student voor 0,4 (bij de entreeopleiding voor 0,5).
- De opleiding: elke opleiding heeft een eigen prijsfactor. Zo ontvangen technische opleidingen vanwege hun gemiddeld hogere kosten ook een hogere prijsfactor en dus meer bekostiging per student.
- Maar ook telt het aantal verblijfsjaren in het mbo mee: vanwege de cascadebekostiging neemt de bekostiging af per jaar dat de student in het mbo verblijft. De cascadebekostiging zal worden afgeschaft (zeer waarschijnlijk per 2019). Het afschaffen van de cascadebekostiging heeft financiële consequenties voor iedere mbo-school. Het totaalbudget voor de gehele mbo sector zal er niet door veranderen, maar wel de wijze waarop het verdeeld wordt over de verschillende mbo-scholen. Om deze overgang van de oude naar de nieuwe bekostiging te versoepelen, is een overgangsregime van drie jaar afgesproken. Deze financiële consequenties worden dus in het mbo gefaseerd doorgevoerd.

De mate waarin een **diploma** meetelt, is afhankelijk van het niveau van de opleiding en of de student al eerder een mbo-diploma heeft behaald. Voor een tweede diploma ontvangt de mbo-school minder dan voor het eerste diploma. Ook ontvangt de mbo-school minder naarmate het niveau van het diploma lager ligt.

vraag > Hoe werken de teldata voor de lumpsumbekostiging?

antw. > Er zijn twee teldata: 1 oktober en 1 februari. Voor teldatum 1 oktober worden de studenten geteld op 1 oktober t-2 (bijv. de bekostiging voor het kalenderjaar 2018 wordt berekend aan de hand van de bij de mbo-school ingeschreven studenten op 1 oktober 2016). En voor de teldatum 1 februari wordt 1 februari t-1 gehanteerd (de bekostiging voor het kalenderjaar 2018 wordt bijgesteld aan de hand van de bij de mbo-school ingeschreven studenten op 1 februari 2017). Voor de bbl-student geldt dat hij of zij uiterlijk op 31 december over een geldige bpv-overeenkomst moet beschikken om voor de bekostiging mee te tellen. Alle telgegevens die een mbo aanlevert voor de bekostiging worden gevalideerd door een accountant. Voor de diplomabekostiging tellen de afgegeven diploma's in het kalenderjaar t-2.

Het ministerie van OCW hanteert twee teldata per studiejaar. Zo houden we het proces om de bekostiging te verdelen hanteerbaar. Studenten mogen tussentijds natuurlijk worden ingeschreven. Soms zal een student meegeteld worden terwijl hij niet dat hele jaar op de opleiding zit, soms zal een student niet meegeteld worden omdat hij net na de teldatum ingeschreven wordt. Dit zou in balans moeten zijn.

Beleidsmedewerker mbo, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Studenten die gedurende het studiejaar (maar na 1 oktober of 1 februari) worden ingeschreven of overstappen van bol naar bbl of vice versa zullen bij de eerstvolgende teldatum mee gaan tellen en bekostiging genereren. Aan de andere kant tellen studenten die gedurende het studiejaar na een teldatum worden uitgeschreven gewoon mee voor de bekostiging tot de eerstvolgende teldatum. De praktijk heeft geleerd dat er meer studenten worden uitgeschreven na de teldata dan ingeschreven. Omdat er gewerkt wordt met een macrobudget voor alle mbo-scholen wordt het totaalbedrag dat voor een jaar beschikbaar is voor de lumpsum niet groter als het aantal ingeschreven studenten hoger is dan gebaseerd op de referentieramingen. De verdeling over de mbo-scholen zal alleen anders zijn, omdat de relatieve aandelen ten opzichte van het totaal aantal ingeschreven studenten in het mbo verandert.

De mbo-school maakt dus zelf beleid over het inschrijven van studenten tussen de teldata door, maar een inschrijving op een ander moment dan begin van het studiejaar en 1 februari mag zeker. Het ministerie van OCW kiest ervoor om niet meer teldata te hanteren vanwege de administratieve lasten voor de mbo-scholen en extra accountantscontrole. Het ministerie van OCW verwacht dat mbo-scholen hier goed mee om gaan.

vraag > Hoe werkt de prestatiebekostiging uit de kwaliteitsafspraken?

antw. > In het bestuursakkoord (zie begrippenlijst) is met het mbo-veld afgesproken dat er geld beschikbaar komt de verhoging van de kwaliteit van het mbo. We geven de mbo-scholen daarbij veel ruimte om dat te doen op een manier die past bij hun eigen situatie. De mbo-scholen beschrijven deze plannen in een kwaliteitsagenda. Het belangrijkste uitgangspunt van de kwaliteitsagenda van de mbo-school is dat deze wordt gemaakt in samenwerking met belangrijke regionale partners, zoals het bedrijfsleven, gemeenten en andere mbo-scholen, maar ook studenten en onderwijspersoneel. Hierdoor komt er veel ruimte voor regionale initiatieven in het mbo.

De kwaliteitsagenda gaat daarnaast in op drie landelijke speerpunten, die de mbo-scholen kunnen vertalen naar hun specifieke situatie. De drie speerpunten zijn ‘jongeren in een kwetsbare positie’, ‘gelijke kansen in het onderwijs’ en ‘onderwijs dat voorbereidt op de arbeidsmarkt van de toekomst’.

Driekwart van het beschikbare budget ontvangen de mbo-scholen verspreid over vier jaar als hun kwaliteitsagenda wordt goedgekeurd. Een kwart van het budget komt vrij als de mbo-school in voldoende mate de doelen van zijn kwaliteitsagenda heeft behaald. De middelen van mbo-scholen die de resultaten niet halen, worden verdeeld over de mbo-scholen die wel de resultaten hebben behaald.

De huidige kwaliteitsafspraken lopen van 2019 tot 2022. Voor de kwaliteitsafspraken en de bijbehorende kwaliteitsagenda's is ongeveer 400 miljoen euro beschikbaar per jaar, dus 1,6 miljard in totaal.

vraag > Kan een mbo-school alleen beroepsopleidingen aanbieden die gericht zijn op het behalen van een diploma (en dus bekostigd worden)?

antw. > Een mbo-school biedt altijd een beroepsopleiding aan die gericht is op het behalen van het diploma. Bij een niet-bekostigde instelling kunnen studenten een onderwijsovereenkomst afsluiten voor een deel van een mbo-opleiding, bijvoorbeeld een deel dat kan worden afgesloten met een mbo-certificaat. Ook bekostigde mbo-scholen kunnen middels contract-onderwijs met studenten een onderwijsovereenkomst afsluiten voor een deel van een mbo-opleiding. Een bekostigde mbo-school ontvangt voor deze student echter geen bekostiging en moet de integrale kostprijs doorberekenen aan de student. Meer informatie over de mbo-certificaten voor werkenden en werkzoekenden is te vinden in de handreiking over certificaten.²⁷

²⁷ <https://onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-meer-weten-certificaten/>

“

Ons docententeam en studenten van de niveau 2 BOL kappersopleiding vonden een hoger aantal praktijkgerelateerde uren zeer wenselijk om het vak goed te leren. Met onze argumenten hebben we het voor elkaar gekregen de bot-uren anders in te vullen.

MBO docent

Begrippenlijst

Accountantscontrole

Controle die plaatsvindt door de accountant op de jaarrekening van de mbo-school. (Zie definitie 'bestuursverslag'.)

Agrarisch opleidingscentrum

Mbo-scholen die beroepsopleidingen verzorgen op het gebied van landbouw, natuurlijke omgeving en voedsel en voorbereidend beroepsonderwijs in het profiel groen"). Vaak met een afdeling mavo en nauwe banden met het hoger agrarisch onderwijs. Deze scholen vielen onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken, maar zijn sinds najaar 2017 overgeheveld naar het ministerie van OCW.

Beroepspraktijkvorming (bpv)

Het onderricht in de praktijk van het beroep dat bij een erkend leerbedrijf plaatsvindt op basis van een bpv-overeenkomst. Een met goed gevolg afgesloten bpv is een wettelijke vereiste voor diplomering.

Bestuursakkoord

Akkoord dat in het voorjaar 2018 is gesloten tussen de minister van OCW en de MBO Raad, waarin afspraken zijn gemaakt over de invulling van aangekondigde maatregelen uit het Regeerakkoord en hoe het toekomstige mbo eruitziet.

Nu en dan buiten de lijntjes durven kleuren is een noodzakelijke competentie voor een mbo-docent!

Marjolein Held, beroepsvereniging voor mbo-opleiders (BVMBO)

Bestuursverslag

Het bestuursverslag is onderdeel van de jaarverslaggeving dat het schoolbestuur jaarlijks wettelijk verplicht is te maken en in te dienen bij de Dienst Uitvoering Onderwijs.

De jaarverslaggeving bestaat uit:

- het bestuursverslag,
- de jaarrekening,
- de overige gegevens.

Het onderdeel bestuursverslag geeft een juist en volledig beeld van het gevoerde beleid en de resultaten. Het bevat alle voor de lezer relevante feiten en ontwikkelingen. Onder de overige gegevens bevindt zich o.a. een verklaring van een accountant over de juistheid van de jaarrekening.

Examencommissie

Organisatorische eenheid, ingesteld door het schoolbestuur, die eindverantwoordelijk is voor de examinering en diplomering binnen de mbo-school.

Exameninstrument

Concrete uitwerking van een examen(eenheid) die wordt gebruikt om de prestaties van de examenkandidaat te beoordelen. Deze bestaat in ieder geval uit een vastgestelde set van:

- opdracht(en) met bijbehorende afnamecondities;
- instructies voor de examenkandidaat;
- criteria en instructies voor de examinatoren en andere betrokkenen;
- het beoordelingsmodel, de beoordelingscriteria en de cesuur (norm voor een voldoende).

Generieke examenonderdelen

De generieke examenonderdelen betreffen de onderdelen:

- a. Nederlandse taal;
- b. rekenen;
- c. loopbaan en burgerschap; en
- d. voor zover het betreft de middenkaderopleiding en de specialistenopleiding: Engels.

Keuzedeel

Keuzedelen zijn een onderdeel van de opleiding die een verrijking zijn van de kwalificatie. Ze zijn verbredend of verdiepend of dragen bij aan een betere doorstroom naar een vervolgopleiding.

Kwalificatieplicht

De kwalificatieplicht houdt in dat studenten van 16 tot 18 jaar verplicht zijn onderwijs te volgen als zij geen diploma havo, vwo, mbo-niveau 2 of hoger hebben. Tot 16 jaar vallen studenten onder de leerplicht. De kwalificatieplicht duurt tot de dag dat iemand een startkwalificatie heeft gehaald. Of tot de dag dat iemand 18 jaar wordt.

Schoolbestuur

Het bevoegd gezag van een onderwijs-instelling. In het mbo bestaat dat uit het college van bestuur danwel personen die door hen gemachtigd zijn bepaalde besluiten te nemen.

Studentenraad

De vertegenwoordiging van de studenten op de mbo-school die ten aanzien van specifieke beslissingen van het schoolbestuur een instemmings- of adviesbevoegdheid heeft. De studentenraad overlegt met het schoolbestuur over allerlei aangelegenheden die voor de studenten van belang zijn.

WEB

De Wet Educatie en Beroepsonderwijs stelt de kaders voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (o.a. vavo, taal en rekenonderwijs voor laaggeletterden, Nederlands als tweede taal).

Wilt u meer weten?

Staat uw vraag er niet tussen? Of wilt u meer weten over het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering?

Kijk dan op www.onderwijsenexaminering.nl.

Kijk ook op www.leraar.nl/ruimteinregels voor inspirerende voorbeelden rond verantwoording.

Meer informatie over regelgeving in het mbo vindt u op de volgende pagina's:

- Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering is een belangrijke informatiebron voor informatie over regelgeving en toezicht in het mbo. Bovendien heeft het Kennispunt ook een loket om vragen te beantwoorden: <https://onderwijsenexaminering.nl/>
- Op de website van rijksoverheid.nl kunt u alle documenten van het ministerie van OCW vinden. Zowel kamerbrieven als handreikingen en Q&A's: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten>
- Zowel het ministerie van OCW, de inspectie als de MBO Raad maken regelmatig Q&A's over veelgestelde vragen en nieuwe wet- en regelgeving:
 - <https://www.mboraad.nl/faq>
 - <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/toezicht-mbo>
 - <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs>
- In het onderzoekskader van de onderwijsinspectie voor het mbo kunt u teruglezen welke indicatoren de inspectie hanteert en wat de normen zijn om een voldoende te halen: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/07/13/onderzoekskader-2017-voor-het-toezicht-op-het-middelbaar-beroepsonderwijs>

Als u laagdrempelig op de hoogte wilt blijven van veranderingen in wetgeving voor het mbo, zijn er verschillende kanalen om te volgen:

- U kunt uzelf abonneren op de nieuwsbrieven van de inspectie en het ministerie over het mbo, net als op de nieuwsbrief van de MBO Raad:
 - <https://abonneren.rijksoverheid.nl/nieuwsbrieven/ocw>
 - <https://www.onderwijsinspectie.nl/abonneren>
 - <https://www.mboraad.nl/subscribe>
- Ook organisaties voor en door leraren hebben nieuwsbrieven:
 - <https://www.bvmbo.nl/archief-nieuwsbrieven/>
 - <https://nieuwsbrief.aob.nl/>
- Het ministerie van OCW heeft verschillende social media kanalen die u kunt volgen waarop belangrijke ontwikkelingen worden bijgehouden:
 - <https://nl-nl.facebook.com/MinisterieOCW/>
 - <https://www.instagram.com/minocw/?hl=nl>
 - <https://twitter.com/minocw>

Heeft u meegedaan aan de gesprekken voor deze brochure en wilt u in gesprek blijven met het ministerie? Of heeft u dat niet gedaan, maar lijkt het u wel leuk in de toekomst? Dan kan dat op de volgende manieren:

- Twee keer per jaar organiseert de directie mbo een 'Praktijkspiegel': een dag waarop elke geïnteresseerde docent zich kan opgeven om mee te praten over actuele beleidsontwikkelingen.
- Elk jaar werkt tenminste één leraar-ambtenaar bij de directie mbo: medewerkers uit de onderwijspraktijk die een jaar parttime voor het ministerie van OCW gaan werken en parttime in het onderwijs blijven. Zo vindt er wederzijds uitwisseling van kennis plaats.
- Het ministerie van OCW heeft elk jaar een nieuwe besloten online lerarencommunity van 250 leraren, die onderzoeksvragen krijgen van beleidsmedewerkers.
- Indien u graag op de hoogte blijft over bovenstaande initiatieven en momenten waarop ze plaatsvinden of u zich kunt aanmelden, kunt u zich aanmelden via: <https://leraar.us14.list-manage.com/subscribe?u=81a8ff39a7044d1576b792b29&id=e8aafb5bcd>

“

Laat systemen en regels niet het onderwijs regeren. Houdt de bedoeling voor ogen: goed onderwijs voor de student staat voorop.

Tamar van Gelder, Algemene Onderwijsbond

Disclaimer

Deze brochure is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Voor onjuistheden en onvolledigheden met betrekking tot de inhoud van de handreiking kunnen de samenstellers van deze handreiking echter op geen enkele wijze verantwoordelijk of aansprakelijk worden gesteld. Aan de inhoud van deze brochure kunnen dan ook geen rechten worden ontleend.

Colofon

Den Haag, oktober 2018

Ontwerp en productie: Things To Make And Do
De brochure is een productie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Daarbij is samengewerkt met de Inspectie van het Onderwijs, de MBO Raad, Beroepsvereniging mbo en de Algemene Onderwijsbond.